

המבוכה הבלבול והעירוב בענין הזה בכל ספרי העין יעקב שנדפסו בכל הדפוסים, כי הגירסאות והנוסחאות מחולפות שונות ומשונות זו מזו בכל ספרי העין יעקב עד כי קשה למצוא כמעט שני עין יעקב משני דפוסים שתהיינה כל נוסחאותיהם וגירסאותיהם שוות זו לזו.

**וביותר** משונות הן ברובן מהגירסאות אשר בגמרא שלפנינו. יש אשר השנוי הוא רק באיזה תיבות השייכות לסגנון הלשון לכד, וביותר רבו השנוים בשמא דגברי, ויש שהשנוי הוא אף בעצם תוכן המאמר ועניונו. ולא עוד אלא שאף מאמרים שלמים או מקוטעים נמצאים בעין יעקב אשר אינם כלל לפנינו בגמרא. לדוגמא בעין יעקב ברכות דף ס"ג (סימן קלט) נמצא מאמר הזה "אמר רב פפא בשם בר קפרא היינו דאמרי אינשי גנבא אפוס מחתרתא רחמנא קרי", ובש"ס שלנו חסר המאמר ההוא כאשר העיר על זה הגר"ב על הגליון. ובספר פחד יצחק הביא זה בערך גנב בשם ש"ס דפוס פורטוגאל, ועיין על זה הגהות מהר"ץ חיות ז"ל. וכן נמצא המאמר הזה בשם הגמרא בספר כד הקמח אות ב (בטחון).

**וכן** מצוינו בגמרא חולין (דף קל"ג ע"א) "כל השונה לתלמיד שאינו הגון כוורק אבן למרקולים שנאמר כצורר אבן וגו'" ובעין יעקב שם נמצא נוסף על זה מאמר שלם החסר בגמרא, וזה הוא "ואין כבוד אלא תורה שנאמר כבוד חכמים ינחלו ותמימים ינחלו טוב אמר ר' חמא בר חנינא כל העושה טובה למי שאינו יודעה כאלו זורק אבן למרקולים שנאמר כצורר אבן וגו'" וכן היתה הנוסחא הזאת גם לפני בעל חובת הלבבות כמו שכתב בסוף שער עבודת האלהים, כאשר העיר על זה הגאון ר' שלמה איגר זצ"ל בגליון מהרש"א (ועיין בהגהות הגר"ב) ז"ל. ולפי הנראה חסר בגמרא שלנו מן שנאמר הראשון עד שנאמר השני, ועוד נמצא הרבה כאלה. ולהיפך נמצאים הרבה מאמרים בעין יעקב מקוטעים ובגמרא שלנו הם בשלמות, כהמאמר המובא לקמן בהמשך דברינו.

**והנה** מקור תולדות השנוים וסבותיהם שונות הנה, יש אשר יצאו ממקור גירסאות הספרדים אשר רבות מהן שונות מגירסאות האשכנזים והצרפתים. ועיין שהרב הכותב המחבר ז"ל היה ספרדי כמו שהבאתי לעיל וינק תלמודו משדי ספרי התלמוד דשם, ועל ברכיהם נתגדל, לכן שאב את מימיו מההורים ממקורם ויאהז בגירסאותיהם דגרים בהון מיוקוניה, וגם אמנם הן מדויקות יותר מגירסות האשכנזים והצרפתים וכמו שכתב הרמב"ן ז"ל בספרו מלחמות ה' הרבה פעמים בזה"ל "ואני סמכתי על גירסת ספרד שהיא נכונה יותר", ובסוף ברכות בספרו הג"ל כתב בזה"ל "אבל ספרי ספרד יותר נאמנין מספרינו".

**ויש** שנוים אשר יצאו כשגגה מלפני המדפסים שדלגו לפעמים מתיבה לתיבה הדומה לה, כמו שמצינו בכל העין יעקב מדפוסים ישנים במסכת תענית דף ד' (סימן ה') שמביא מאמר בזה"ל "ואמר רבא האי צורבא מרבנן דרתא אורייתא הוא דקא מרתחא ליה שנאמר הלא כה דברי כאש וגו', אמר לה רבי אבא לרב אשי אתון מהתם מתניתו לה אנן מהכא מתנינן לה שנא' ארץ אשר אבניה ברזל אל תקרי אבניה אלא בניה", והרי"ף ז"ל מתקשה שם מאד ומאריך בבאור המאמר ע"ש. ואילו שם אז עינו על הנוסחא האמתית אשר בגמרא בענין הזה אז לא התקשה בבאורו כי טעות חסרון הדפוס מתיבות הדומות (מן אמר הראשון עד ואמר השני) אטעחיה, וכצ"ל "ואמר רב אשי כל תלמיד חכם שאינו קשה כברזל אינו תלמיד חכם שנאמר וכפטיש יפוצץ סלע, אמר ליה רב אבא לרב אשי אתון מהתם מתניתו לה וכו'. וכן הוא בילקוט ירמיה (סימן כ"ג רמז שו ע"ש), כאשר העיר על זה הגאון ר' ישעיה ברלין ז"ל בספרו מיני תרגומא (פרשת עקב). הרבה שגגות כאלה נפלו בעין יעקב, ועל ברכיהן נולדו שנוים רבים בו.

**ויש** אשר המדפסים חשבו לתקן הגירסאות והנוסחאות ובבלי דעת קלקלו במקום שאמרו לתקן, כי המה בראותם הגירסאות בעין יעקב ששונות הנה מהגירסאות שבגמרא שלנו חשבו אותן למוטעות ויאמרו לתקנם, וישנו הגירסאות הישנות שבעין יעקב לגירסת הש"ס שלנו, בבלי דעת כי הישנות שהוציאו, הן הנה הגירסאות הספרדיות והעקרויות אשר בהן בחר המחבר ז"ל. גם יש אשר מבלי משים עירבו שתי גירסאות שונות שסותרות זו את זו ואינן מתאחות לעולם.

**ועיין** מה שכתב בספר דקדוקי סופרים במאמרו על הש"ס בריש מסכת ברכות עמוד 78 ז"ל: "ספר עין יעקב כו' בשנת ש"ו הדפיסוהו שנית בוויניציאה בדפוס יושטיניאן ושינו את רוב נוסחאותיו אחר נוסחת הגמרא דפוס בומבידגו ושכשו וקלקלו ע"י זה בהרבה מקומות ועקשו את הישרה, וברוב המקומות הנוסחא הראשונה היא האמתית, כגון בברכות (דף ל"ב ע"א) משה הטיח דברים כלפי מעלה שנאמר ויתפלל משה אל ה', ובעין יעקב הראשון (שנדפס בשאלוניקי בחיי המחבר ז"ל) הגירסא הנכונה שנאמר ואתפלל אל ה', וכן הוא באגדות התלמוד ובילקוט דברים רמז תשצ"ו.

**ובמגילה** (י"ד ע"א) א"ר אלעזר א"ר חנינא לעולם אל תהי קללת הדיוט קלה כו' ליתא שם כל המימרא, וכן הוא נכון, דמימרא דר' יצחק היא בבבא קמא (צ"ג ע"א), ושם לא הביאה הגמרא אלא משום דר' יצחק הוא בעל המימרא. וכן במגילה (כ"ט ע"א) מייית לה הגמרא משמיה דר' יצחק ולא רמי מדר' אלעזר אדר' אלעזר, וכן הוא בשני כתבי ידות ובאגדות התלמוד.

גם זאת כי נתחדשו אחר כך כמה מפתחות אחרים להעין יעקב בספרים שונים, המסודרים בסדרים שונים המועילים יותר מהראשון.

### ואלה הספרים יקרי המציאות

שהיו לנו לעינים להדפסת הספר הזה, ולכל תקנוני והוספותיו ומעלותיו, הרי הם:

**שני** ספרי עין יעקב דפוס וויניציאה שנת שכ"ו (האחד השאילה לנו בחסדו הרה"ג החכם השלם כ' מוהר"ר שלמה זלמן חיים האלבערשטאם שליט"א לטובת הספר ולתועלתו, ואחר כך הקרה ה' לפנינו שני לו לקנותו לנו).

**עין** יעקב קהלת שלמה שיצא לאור ע"י הג"מ שלמה יקותיאל זלמן ז"ל דיין דק"ק גלוגא רבתי, דפוס אמשטרדם שנת ת"ק כנ"ל. ועוד הרבה ספרי עין יעקב מדפוסים שונים היו לנו לעינים בפעולותינו. ועל הטוב נזכיר גם את הספר עין יעקב דפוס לבוב תרל"ב אשר המוציאים לאור פעלו גם כן רבות לתועלת הספר כמבואר בהקדמתם.

**ספר** חדושי אגדות למהרש"א שנדפס בחיי המחבר ז"ל חלק ראשון בלובלין בשנת לא ימוש (שפ"ו) ונגמר הדפסתו יום ג' יו"ד זי"ן סיון שפ"ז. חלק שני בקראקא בשנת כי נגלה ידו"ד אל שמואל (שצ"א) ונגמר הדפסתו יום ה' כ"ה אלול שנת ישועה ונחמה (שצ"א).

**ספר** מאור עינים (הרי"ף) חלק ב', הדפסנוהו על פי תוצאות הראשונה שהוציאה לאור הג"מ שלמה יקותיאל זלמן על פי כתב יד המחבר שמצא אותו באיטליא, בעין יעקב קהלת שלמה הג"ל, כמובא לעיל.

**ספר** עין יעקב דפוס הראשון, ווילמרשדארף שנת תפ"ט:

**כל** אלה הספרים יקרי המציאות היו לפנינו בעת ההדפסה, מלבד הספרים היקרים שנלקטו מהם חדושי הגאונים ז"ל, ומלבד ספרי ש"ם בבלי מדפוסים הראשונים שהיו לנו לעינים בהדפסתו והגהתו.

**את** כל אלה אספנו והוספנו בעז"ה בספר הזה חדשות רבות ומועילות. גיעה רבה יגענו וכסף רב בזכנו לתועלת הספר ולתכלית שלמותו. יגענו ומצאנו ת"ל להוציא מתחת ידינו דבר מתוקן. זכרה לנו אלוה לטובה!

**ווילנא** יום ה' ער"ח אדר שני, שנת ראה דבריך טובים ונכחים לפ"ק.

**ובבבא** בתרא (ע"ה ע"ב) מאה ושמונים אלף שווקים של מוכרי ציקי קדרה ושם הגירסא האמתית "שמונים אלף מוכרי ציקי קדרה וכן הוא בכ"י מינכען ובכ"י המבורג ובאגדות התלמוד, וזכרנה רבות מאד שהגירסא הראשונה היא האמתית" עכ"ל.

**ועל** ידי אלה וכאלה נתערבו ונתבלבלו הנוסחאות והגירסאות בספרי העין יעקב ישנות בחדשות וחדשות בישנות ועלו בלולים יחד עד כי לא נודע עוד שרשן ומקורן, יחוסן ותולדתן, אם ממעי ש"ם ספרדי יצאו או ממעי ש"ם אשכנזי וצרפת, ובאיוזה מהן שבחר המחבר ז"ל.

**וידי** בבואנו להוציא לאור את העין יעקב הזה ונחפזין לכולל את שלמותו, ולתקנו בכל אשר נוכל, ונשים את לבנו לצרף ולזקק ולברור את הנוסחאות והגירסאות הכוללות והמעורבות זו בזו, ולהבדיל בין הישנות להחדשות ולהחזיר עמרת הגירסאות העתיקות ליושנן וליחוסן, ובחרנו את הגירסאות הישנות והעתיקות לברן, והצבנו להן ציונים שני חצאי עגול ( ) מזה ומזה, ואת הגירסאות והנוסחאות החדשות בברנו לבדהן מספרי עין יעקב שונים, וגם הוספנו עליהן את הגירסאות השונות שמצאנו בש"ם בבלי שלנו אשר לא נאספו עוד אל העין יעקב, ואת כל אלה הקפנו בשני חצאי רבוע [ ] מזה ומזה, למען דעת להבדיל בין חדש לישן, ובין גירסאות ספרדיות לאשכנזיות וצרפתיות, ולא יתבללו יחד. כן עשינו בפנים העין יעקב וכן עשינו גם ברש"י ותוספות ככל הנ"ל.

**גם** שמנו לבנו ועינינו על מראה מקומות הפסוקים אשר נשתבשו כמעט בכל העין יעקב, ותקנו את המעוות, הגהנו שגיאותיהם, ומהרנו מכל טעות. וכן תקנו את השבושים הרבים שנפלו בכל העין יעקב במראה מקומות המאמרים בגמרא ובשאר ספרים וציינו כל דף ודף שבגמרא בדקדוק מבלי שבוש.

**גם** שמנו לבנו לסדר את המאמרים על פי סדר התלמוד וכן את המפרשים כל אחד במקומו הראוי לו, תחת אשר מראש נדפסו בעין יעקב הרבה מאמרים מהש"ם והרבה מדברי המפרשים שלא במקומם.

**וראינו** להעיר בזה על דבר לוח המאמרים (מפתח) אשר נדפס בעין יעקב בראשונה ואחר כך השמיטוהו כל המדפיסים; יען שנתחבר על סדר הדפים על פי דפוס שאלוניקי, ואחר כך כשנשתנו הדפים בדפוסים אחרים, לא הועילו עוד ציוני המפתח ההוא. אף



## הקדמת הכותב

ובתוך פסקי דיני ממונות. שרשי אמונות. כאבנים טובות ומרגליות ממונות צפונות. בתוך צרור הכסף. ולא יהיה קצף על כל איש מעדת ישראל אשר לבו חפץ להיות מחפש לאור הנר מאין תמצא כל מרגליות ואבן יקרה גדולה וקטנה. ואי זה מקום בינה.

**הלל** ראינו כי הרמב"ם ז"ל בפתחת פירוש המשנה הוזכר לשבח החלק הזה מענין הדרשות אשר בחבור התלמוד ז"ל:

**והיתה** כונת רב אשי בחבור התלמוד ד' דברים: הא' פ' המשנה וכו' והד' דרשות שהם ראיות לכל ענין כל פרט שנודמן להיות בו דרש וזה הענין הד' ר"ל הדרש הנמצא בתלמוד אין ראוי לחשוב שמעלתו מעומה ותועלתו חסרה, אבל יש בו תבונה גדולה מפני שהוא כולל חידות פלאות וחמודות נפלאות כי הדרשות ההם כשיסתכלו בהם הסתכלות שכלי יוכן בהם מהטוב האמתי מה שאין למעלה ממנו ויגלה מהם מן הענינים האלהיים ואמתות הדברים מה שהיו אנשי החכמה מעלימים אותו ולא רצו לגלותו וכל מה שכלו בו הפילוסופים דורותיהם, ואם תבינו אותו על פשוטו תראה בו ענינים רחוקים מן השכל שאין למעלה מהם, ועשו דבר זה לענינים נפלאים. הא' מהם ללמוד רעיוני התלמידים ולבב לבותם. ועוד כדי לעורר עיני הכסילים שלא יזהירו לבותם לעולם, ואילו הייתי מראה להם זוהר האמיתיות ישיבו פניהם מהם כפי חסרון טבעיהם שנאמר בהם ובדומיהם אין מגלים להם הסוד מפני שאין שכלם שלם כדי לקבל אמיתות על בורייה. והאריך קצת בזה.

**ועוד** כתב ז"ל שהלומד להמון העם צריך שיהיה בדרך משל וחייה כדי שיהיה כולל הנשים והנערים והקטנים עד אשר יושלם שכלם ואז יתבוננו וישכילו עניני הרמזים ההם, ולענין זה רמז שלמה ע"ה באמרו להבין משל ומליצה וגו', ועוד האריך ז"ל יעויין במקומו.

**וראוי** לחשוב על כונת הרי"ף ז"ל אשר ברוב חכמתו וחסידותו רצה לזכות את ישראל והיתה כוונתו הרצויה לברר וללבן בנפה ובשפה ברורה מכל סולת נקיה אשר בחבור התלמוד ארוך והשאר אחריו ברכה. ואם שייר זה החלק כולו או רובו לא היתה דעתו כמשאיר עוללות בלתי מבושלים (וכדומה) המותרות או דומות לפסולת רחמנא ליצולן מהאי דעתא.

**אברך** את ה' אשר יעצני. ובדרך אמת הנחני. וילמדני באורה משפט ויוזני. יאמר לי קום קח לך קסת הסופר אשר במתניך וכתוב זאת זכרון בספר מיוחד. כל מדרשי התורה שבעל פה הלא הם כתובים ומפורשים. בתוך החבור הקדוש הנחלק לששה סדרים. כוזהר הרקיע מאירים ומוזהרים. מדבש ונופת צופים מתוקים. ובמסתר פנים רומזים דברים דקים עמוקים. מדרכים ומיישרים אל ידיעת האמת והאמונה. חכמה ומוסר ובינה. ועליהם צדקו דברי הרמב"ם ז"ל בפ' י" תפוחי זהב במשכיות כסף וגו', הלא בוחן לבות וכליות הוא יודע כי כאשר העירוני לבי ורעיוני לקרבה אל המלאכה לעשות אותה לא היתה כונתי ראשונה נאהבת מלאכת הדרישה ולבקש מאמרים מדרשים. ישנים גם חדשים. לדרוש בשבתות ובחדשים. ובקהל קדושים. וללכת בדרך סלולה. להשמיע קול המולה. ולדרוש בכל שבת כלה. ולכבוד משוש חתן על כלה. ושמחת ברית מילה וגם לקול יללה. על שמיעת קול כמבכירה בפחד ובהלה. כי עם היות שדרך זה מביא אל הטוב לזכות את הרבים ולהזהיר בו איך יטיבו דרכיהם ומעלליהם באמצעות מאמרי חז"ל. לא לבי הלך למרוח כל המורה שטרחתי בעבור זאת הסיבה לבדה. אחרי רואי כי רבו כמו רבו ספרי הדרשנים. וכלים מכלים שונים.

**אך** אמנם הכונה אמיתית אשר על לבי חקוקה בראותי כי באו ימי הפקודה וגם זקנה ושיבה. הלא לבי ונפשי התאוו תאוה נשגבה. אי זה הדרך ישכון אור ולכלכל את שיבתי. ומתי אעשה גם אנכי לביתי. ואי זה מקום מנוחתי. להיות משתעשע בלב שמח. קורא ושונה. והוגה בספרי בתי הנפש ולהבין אמרי בינה. מעיקרי שרשי האמונה. וגם דרכי התשובה בהם עולים ונושע תשועת עולמים. ולעמוד על ידיעת דרכים כוללים. להשיג קנין כל תכונה זכה וברה וכל מדה טובה. מתוקה לנפש וערבה. ולמצוא דברי חפץ אני אנה בא. אלך לי לכרכא דכולא בה דנא כתבא די רשים רבינו הקדוש בי דינא רבא ואחריו רבינא רבא אשי אביי ורבא. ואת מי אשאל ולמי אשאל ליתן לי סולת נקייה אם לא למרי חטיא רז"ל בעלי המשנה והתלמוד הלא הם יורוני ויאמרו לנו מאמרים אמוניים ספוריים אלהיים אל ידיעת האמת מיושרים. כולם נכוחים למבין וישרים. והדברים עתיקים. נאמרים מפי ותיקים. מפורשים ומפורדים בין הפרקים.

ח [בפתחת למורה נבוכים חלק א בפירוש הפסוק משלי כה,יא]

ט [צריך לומר וכדומה].

אך אמנם מחשבתו זכה וברה מאת ה' היתה לו להורות את בני ישראל ולהאיר להם ללכת יומם ולילה בדרך קצרה וארוכה כל דיני האסור ומותר וחייב וחכאי ואלה המשפטים אשר ישים לפניכם ראויים ליכתב על דרך הפשט ממש בלשון צה וברור ולא בדרך צורה או משל וחדה כלל, מה שאין כן בחלק הדרשנים אשר היתה כונת החכמים בו על דרך ההסתה כמגלה טפה ומכסה טפחים, בעבור זה ראה הרי"ף ז"ל וגם הרא"ש ז"ל הבא בעקבותיו כי טוב בעיני ה' לברך את ישראל ולסדר לפניכם שלחן ערוך בספר אחד מיוחד כל חלקי הדינים האמורים אשר סדר למודם אל ההמון ההכרח שיכתב בדרך הפשט תוכו כבדו לא יתערב בתוכו החלק הדרשני שראו לכתוב רובו בדרך חידה, מכאן ולהלאה הרשות נתונה לכל הבא למלאות ידיו ויכתב בספר בפני עצמו בכלל ובפרט כל דרך הדרש ואין כל חדש בזה כי תמיד כל היום הורגלו החכמים והתלמידים הראשונים והאחרונים עשות ספרים ממדרי חז"ל.

וגם עתה ראיתי בעיני אחר החילולי לסדר ולכתוב החבור הזה כי כבר קדמני חכם ספרדי אשר כתב על ספר מיוחד כל מדרשי התלמוד. וכבר הסכימו להדפיסו אנשים חכמים ונבונים העומדים על מלאכת הדפוס בעיר הגדולה של חכמים ושל סופרים קוסטאנטינופול ומלאה הארץ דעה מאותם הספרים כי התלמידים והתורים וסוחרים קנו רבים מהם ולא בדמים יקרים. וגם בכל זה לא מנעתי עצמי מלהשלים מלאכתי מלאכת שמים כי טובים השנים. וכל יודע ספר יגדיל תורה ויאדיר בראותו מה שהוספתי לכתוב בספר הזה אשר כוונתי הראשונה היתה שימצא סמוך לכל מאמר ומאמר כל לשון פרש"י ותוס' רבותינו הצרפתים ז"ל וחידישי הרמב"ן והרשב"א והריטב"א והר"ן ז"ל כי לא נתקדשה דעתי בפירוש מלות המאמר בלבד כי אין זה מספיק לרווח צמאונם, רק שמתי השקפתי אל תועלת אחרת יותר בערך והוא פירוש הענין, כי הלא ראינו במקומות רבים דברי פרש"י בפירוש הענין בלשון קצר גדול האיכות אשר החכם הנזכר לא חשש לכתוב להיות פירוש המלות מבואר מעצמו.

ואזכיר כאן אחד מהן דרך משל ודוגמא והוא בפרק חלק (סנהדרין צב,ב) בפירוש מאמר רבי הלל אין משיח לישראל שכבר אכלוהו בימי חזקיהו. וכפי הנראה הוא מאמר מגונה מנגד אל השרש אמתי הקדום אצלנו בביאת משיחנו, האריכו בפירושו קצת מהחכמים האחרונים. ורש"י כתב בפירושו מאמר קצר גדול האיכות וז"ל (שם צמ,א) אין משיח לישראל אלא הקב"ה ימלוך בעצמו ויגאלם לבדו. וכוונתו בזה לסלק מדברי רבי הלל כפירה בקבוץ גלויות ובהגדלת עם ישראל ותורת מרע"ה כי הכופר בזה כאילו כופר בדברי מרע"ה שאמר ושב ה' אלהיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך וגו', אם יהיה נדחק בקצה השמים וגו', ועוד פסוקים אחרים בשירת האזינו, וגם דברי הנביאים פה אחד הבטיחו הגדלת ישראל ותורתם, ואע"פ

שנראה שנבואת ישעיה באמרו ויצא חומר מגזע ישי נאמר על חזקיהו, והנה כתוב סמוך לפסוק זה והיה ביום ההוא יוסף ה' שנית ידו לקנות את שאר עמו אשר ישאר מאשור וממצרים וגו'. ובודאי לא נתקיים זה בימי חזקיהו ורבים כאלה והיו מלכים אומנים וגו', ועוד והביאו את כל אחיכם מכל הגוים מנחה לה' וגו', ועוד נבואות אחרות בישיעיה ונביאים אחרים יאריך זכרונם, אבל כוונת ר' הלל לומר שהאמת לישראל יהיה נושע מהגלויות ומכל צרות אחרות וכל העובדי כוכבים יעבדום, כי הם חלק ה', והוא יתברך בעצמו ישים בלב כל מלכי האדמה יכירו וידעו כי האמת אתם, ואז תתקיים נבואת צפניה כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כלם בשם ה', וגם מה שנאמר בעת ההיא אביא אתכם ובעת קבצי אתכם כי אתן אתכם לשם ולתהלה וגו' ונבואות אחרות רבות.

וה' הלל הוא מודה בכולם אמנם סובר שלא יבא מלך המשיח לחייב לכל העובדי כוכבים שישתעבדו לשם ה' ולתורתו רק שהקב"ה בכבודו ובעצמו ישים כן בלבבם ויצליח לכל עוזר וסומך לאיש יהודי ויכניע קמים תחתיו, ומה צורך עוד למלוך מלך להושיע את ישראל כיון שכל מלכים ושרים וכל שבעים אומות עובדי כוכבים יעשו כן מרצונם, ואע"פ שר' הלל מודה, כל זה ראוי לומר עליו שרא ליה מריה וכו', ופירוש כל אותה סוגיא נמשך עם זה ויתחייב ממנה אמתת פרש"י, ומאין למד לומר כן אין כאן מקום להאריך. ולא הזכרתי זה רק לפרסם התועלת הגדולה המגיעה אלינו מדברי פרש"י בלשון קצרה להבנת כוונת מאמרי חז"ל.

וגם כן בעלי תוספות וחידישי האירו עינינו בקצת מקומות שיש שם ענין אמוני. ואחד מהם בפרק החולץ (יבמות מט,ב) כל הנביאים נסתכלו באספקלריא שאינה המאירה ומשה נסתכל באספקלריא המאירה. והרמב"ן בחדושו הביא פרש"י ופר"ה ומה שהוסיף הוא, ומדברי כלם נלמוד כפי כחנו איכות ההבדל בין נבואת משה רבינו לנבואת שאר נביאים. וגם בפרק הספינה כתבו הרשב"א והריטב"א על דברי גוזמא הנזכרים שם דברים קרובים אל השכל מתיישבים על הלב.

ועוד נתתי אל לבי לחבר בספר זה פירוש כל מאמר שבא לידי מאיזה חכם תורניי אע"פ שלא נכתב בפירוש המסכת כמו שמצינו ספר קטן בפירוש קצת אגדות להרשב"א ז"ל. וכתבתי על כל הגדה מהם מה שכתב הרשב"א עליה, או גאון או חכם מאמין חולך לשיטתו בכל מקום אשר מצאתיו, כי עליהם נאמר דברי חכמים כדרכונות המכוונים לב לומדיהם מודרכי מיתה לדרכי חיים. להורות למאמינים דרך האמת בריש מילין אמרות ה' אמרות טהורות קצרות וארוכות בלי לשון מדברת בהקדמות נכריות אשר לא עלו על לב החכם בעל המאמר ולא שת לבו אליהם בכל ימיו:

ועוד הוספתי לכתוב בספר הזה ענינים רבים בלתי נכתבים בחבור החכם הנזכר כי אע"פ שאינם כתובים בדרך דרש, מכל מקום יש ללמוד מהם אמונות מיוחדות ומדות טובות. והמחבר הנזכר לא שת לבו אליהם. וראוי להפלא על טוב תשוקתו כי גם לפי דרכו לא השלים מלאכתו כי לא כתב שום דבר רק מהמסכתות אשר יש בהם תלמוד ומכל סדר זרעים לא לקט שבילים רק ממסכת ברכות, וגם במסכתות אשר יש בהם תלמוד מצאתי לקט שכחה ופאה אשר השאיר במשנה ובגמרא במקומות רבים לעני ואביון הבא ללקט אחריו. ואני בתומי שמתי עיני ולבי על כל מאמר קצר או ארוך אשר כפי מיעוט השגתי יש בו שום הערה כוללת אמונה ומדה טובה וכתבתי בספר הזה.

והנני מזכיר בפתיחתי זאת ב' או ג' דברים אשר כתבתי ללמוד מהם מעלות גדולות וכאלו רבות. במסכת פאה אלו דברים שאדם אוכל וכו' והקצין קיימת לעולם הבא. גם ממסכת בכורים לקטתי שבילים כיצד מעלים את הבכורים וכו', וצדיקים עומדים לקראת עושי מצוה, למדנו מזה תועלות גדולות כאשר אכתוב בעז"ה. וכן ממסכתות אחרות לקטתי ברייתות ומשניות פירושים להרמב"ם ורא"ש ז"ל כשיש בהם חדוש. ובוה ישקוט וינוה התלמיד המעיין בראותו פירושי כל המפרשים הנזכרים. ואם כלם יספיקו להעמידו על סוף כוונת מריה דשמעתא הרי טוב. ואם בכל זה עדיין צריך לו תוספות ביאור, הרשות נתונה לעיין ולכתוב איש כמתנת ידו, ובלבד שלא יסור ימין או שמאל מן היסודות אשר הציבו המפרשים תורניים הנזכרים כי מפיחם אנו חיים וכלנו חייבים ללכת בעקבותיהם ולעיין כפי כחננו. ואם נוכל להרחיב נקבי המשכיות מפותחות בתוך דבריהם כי תלמידי תלמידיהם אנו ושותים בצמא את דבריהם ואין לנו לבקש גדולות ונפלאות ממנו. הש"י ברחמי יאיד עינינו. נפלאות מתורתו יראנו.

ולזהחזיק טובה לבעליה. הנני בא להגיד בפתיחתי. זאת לי ימים רבים חשבתי לעשות המלאכה זאת ואחר עד עתה. לפי שלא היו בידי ספרי כל שיתא סדרי משנה ותלמוד עם כל המפרשים והיה קרוב לנמנע אצלי לקבץ כל אותם הספרים לולי הש"י שהיה לי וביאני אל המקום הזה שאלוניק"ו ומצאתי רבוי הספרים האלה בבואי אל החכם השלם ונעלה דון יהודה בן השר הנשיא החסיד דון אברהם בן באן בנשתי ז"ל אשר בחצרי המלכים ובמסירותם נתגדל. והגדיל לעשות בבית המלך מלכו של עולם והיו באוכלי שלחנו ימים רבים סופרים מובהקים כותבים בכתיבה תמה כל ספרי משנה ותלמוד פעמים רבות. הנה שכרו אתו ופעולתו לפניו שוכה וזיכה את הרבים. ואשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו. הלא הוא החכם הנזכר בן יכבד אב והיום הזה נמצאים אתו ספרי שיתא סדרי משנה ותלמוד עם פירוש רש"י פעם ופעמים. אמנם ספרי הדרוש הרשב"א והריטב"א

והר"ן וכיוצא בהם מצאתים בבית הנעלה וחכם דון בן באן בנשתי קרובו תופש אומנות אבותיו ויהי בית מלא ספרים בית ועד לחכמים ולתלמידים לקרות ולשנות ולעיין בהם וכל היום מוציא הוצאות רבות בכתיבתם ובתקון והנה"ה הגונה ושניהם כאחד טובים להשאל לי כל ספר שהייתי צריך ועליהם נאמר עושה צדקה בכל עת בעל הגמול ישלם שכרם.

ועדיין לא יצאתי ידי חובתי להשלמת מלאכה זאת עד שנתתי אל לבי לדרוש ולתור אם אפשר לסדר ולקשר כל המאמרים ולתת בהם סימנים אחרי שנייה כדמות סוגים עליונים ולחלק ולהבדיל בין כל הענינים ויהיו נחלקים למינים ופרטים נכנסים תחת השרשים הכוללים, וכפי ההוראות נראה זה קרוב לנמנע וולתי בשנוי סדר המאמרים מן הסדר שהם כתובים בתלמוד כמו שעשו החכמים הדרשנים אשר לפנינו כמו בעל מנורת המאור וכד הקמה ודומיהם ואין זה הדרך ישכון אור רק לשמור את דרך עין החיים רצוני לומר להשתדל בכל האפשר איך כל מאמר מהם יהיה כתוב על הסדר אשר גבלו רבותינו הראשונים רבינא ורב אשי מסדרי התלמוד באותה מסכת ובאותו פרק אשר סדרוהו הם כפי השקפת חכמתם.

לכן סעיפי ישיבוני ויורוני ויאמרו לי בא כתבם על לוח ועל ספר חקה דרך קצרה וארוכה לא נפלאה היא ממך ולא רחוקה לחפש בכל מאמרי חז"ל בתלמוד מאמרים כוללים הלא המה יהיו מונחים כדמות יתדות ועמודים וסוגים עליונים ואליהם יתיחסו כל שאר מאמרי התלמוד על הדרך שאבאדם. ולעשות זאת ההשקפה בשלמות כפי מה שאפשר ראוי שכל מאמרי כל מסכת ומסכת יהיו נחלקים לחלקים כפי המשך הענין ושיהיו נמנים אב"ג עד תשלום סכום מנין כל מאמרי המסכתא.

ובפתיחת ספר זה אכתוב מפתח המודיע על כל מאמר ומאמר באיזה עמוד הוא נתלה. ובוה יקל על המעיין למצוא מבוקשו וכל מסכתא שיצטרך. וגם בקשתי ומצאתי במשנה וברייתא י"ב ענינים כוללים ראויים להניחם יסודות לרוב הענינים הנכללים בספר הזה. ששה משמותם בפרק אחד ממסכת אבות ואת שמות הששה הנותרים נזכרים במסכת פסחים ובגדרים ראויים הם כל אחד מהם להיות עמודים כוללים לסמוך עליהם כל שאר המאמרים שהם מענין הנזכר. וראוי לכתוב בפתיחתי שתי משניות וברייתא אחת אשר השנים עשר עמודים כתובים בהם ולזכור הפירוש:

שנינו בפ"א מאבות שמעון הצדיק וכו' היה אומר על שלשה דברים העולם עומד על התורה וכו', עוד במשנה אחרונה רשב"ג אומר על שלשה דברים העולם קיים וכו'. הרמב"ם ז"ל חלק בפירוש המאמרים האלה ואמר כי כונת שמעון הצדיק להזכיר ג' דברים

שהיו סבת מציאות העולם וחרושו, וכוונת רשב"ג להזכיר הדברים המקיימים את העולם אחר היותו. וכדמות ראייה לזה מדקדוק לשונם ר"ל כי שמעון הצדיק היה אומר העולם עומד, שזה דומה למי שמציב עמודי בנין וזאת הקדימה היתה במחשבתו יתעלה בבריאת העולם שלשה אלה היו סבה תכליתית בבריאותו. אבל רבן שמעון בן גמליאל אומר העולם קיים, שזורה על קיום הבנין אחר היותו ולהעמידו שלא יפול, והענין הזה הוא אמיתי ונכון.

**אבל** מה נאמר כשיקשה עלינו מהברייתא כתובה בפסחים (נדא) ובנדרים (למב) שבעה דברים קדמו לעולם, שיראה ממנה כי לא התורה בלבד היתה סבת חרוש העולם רק ששה דברים אחרים עמה. ועוד שנית יקשה כי הנה התורה שקדמה לעולם הלא היא כוללת עבודה וגמילות חסדים כי פרטי שתיהן מפורשים בתורה כי כל המצות הכתובות בתורה בכלל הן הנה היו סבת חרוש העולם ומציאותו.

**האמת** כי מצד דקדוק הלשון לפעמים יאמר לשון תורה על הידיעה ועיון בלבד כי הוא נגזר מלשון הוראה שמורה לאדם היאך יעשה. והרב רד"ק כתב כי לשון תורה פירושו למוד. עוד פירושו לשון תכונה בפירוש פסוק (דה"א יז) "וראיתני כתור האדם המעלה" פירושו בתכונת האדם המעלה כלומר ראיתני בתכונה גדולה בתכונת האדם הגדול ואע"פ שאני קטן ונבזה, ועל יסוד גורה זו פירש פסוק (ויקרא כו) החקים והמשפטים והתורות. ופסוק (בראשית כה) וישמור משמרת מצותי חקותי ותורת. תורה היא תכונת המצוה היאך תעשה. משפט הוא דין האדם בין איש לחבירו. חק הוא הדבר הנגזר על האדם לעשותו במצוה או במנהג. משמרת היא לעשות סיג לשמור שלא יעבור על המצוה ע"כ.

**ואף** שהאמת כן כי במקומות רבים יתפרש לשון תורה בדרך זה, הנה ברוב מקומות שהזכיר לשון תורה סתם הוא כולל כל התורה ומצות הכתובות בתורת משה רבינו ע"ה, וזוה תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב שהתורה ומצות שבה הם ירושה לנו, וכן אמר דוד ע"ה תורת ה' תמימה משיבת נפש עדות ה' נאמנה וגו', כי בלשון תורה כלל הכל, אחר כך חלק אותו לחלקים: עדות, פקודים, מצות וכו'.

**ומן** ההכרח לפרש על דרך זה מאמר רז"ל על פסוק בראשית - בשביל התורה שנקראת ראשית דרכו, ובשביל ישראל שנקראו ראשית תבואתו, שלשון בשביל התורה כולל ידיעות מצותיה וקיומם, וכן בכל מקום שהזכירו רז"ל שהתורה קדמה לעולם זאת כוונתם האמיתית. ויתחייב מזה, שאם היתה כוונת שמעון הצדיק באמת על התורה מפני שקדמה לעולם היה פירוש לשון תורה לכלול כל התורה

28

ומצותיה ואין מקום לומר אחר כך עבודה וגמילות חסדים, אבל כיון שהזכיר יורה שכונתו בלשון תורה על הידיעה ולמוד בעשיית מצות הכתובות בה ובה אין לשון המשנה יוצא מידי פשוטו.

**ועלינו** לתקן מה שהוקשה אל הרמב"ם ז"ל שראוי לתת הבדל בין משנה זו למשנת רשב"ג, וראיתי כי טוב להזכיר בראשונה הברייתא ופירושה בענין שבעה דברים שקדמו לעולם, ואחר כך אזכיר פירוש שתי המשניות הנזכרות, כי כן ראוי להקדים הבנת הדברים שקדמו לעולם, ואחריהם הדברים המעמידים את העולם והם יסודותיו ממש.

**וזוה** לשון הברייתא: שבעה דברים נבראו קודם שנברא העולם, אלו הן: תורה ותשובה וגן עדן וגיהנם וכסא הכבוד ובית המקדש ושמו של משיח. תורה מנין דכתיב ה' קנני ראשית דרכו. תשובה מנין דכתיב בטרם הרים יולדו וכתיב בתריה תשב אנוש עד דכא ותאמר שובו בני אדם. גן עדן דכתיב ויטע ה' אלהים גן בעדן מקדם. גיהנם דכתיב כי ערוך מאתמול תפתה. כסא הכבוד ובית המקדש דכתיב כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו. שמו של משיח דכתיב לפני שמש ינון שמו. עכ"ל הברייתא בפסחים (נדא).

**הרשב"א** והר"ן ז"ל הנחזיני בדרך אמת בפירוש קדימה זו, ועל יסוד דבריהם אאריך קצת בהמשך לשון הברייתא והגמרא. מבואר נגלה שאין קדימה זמנית בפועל כי הוא דבר סותר את עצמו שהרי אנו מניחים הנחה אמיתית ואמונה שרשיית שהקב"ה ברא זה העולם והמציאו מן האפס המוחלט והאין הגמור, ואחר כך נאמר ענין סותר לזה שקודם בריאותו היו נמצאים גן עדן וגיהנם ובית המקדש. ועוד כי אין שום דרך לצייר ולהבין בשכל איך מציאות תורה ותשובה ושמו של משיח יהיה קודם בריאת העולם. אלא ודאי האמת יורה דרכו שרמו בכאן אל הסבה התכליתית אשר קדמה לפני מחשבתו ית' בבריאת העולם.

**וכבר** מצאנו לרז"ל שמשמשים בלשון קדימה על המחשבה הראשונה המצוירת בנפש פועל הפעולה קודם שיתחיל לעשותה כמו ששנינו בפ"ג ממסכת אבות:

**רבי** חנינא בן דוסא אומר כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת וכל שאין יראת חטאו קודמת לחכמתו אין חכמתו מתקיימת. הפירוש נכון במשנה זו כי כל תלמיד מתחיל ללמוד חכמת התורה שהניח במחשבתו הקדומה עיקר תכלית למודו איך יהיה ירא חטא, חכמתו מתקיימת, רצונו לומר, שעמד על הכונה תכליתית בלימוד חכמת התורה והוא לידע במה יקדם ה' לעבדו בכל לבבו ובכל מאודו ולהיות ירא חטא. וזאת היא כונת אמרו חכמתו מתקיימת.

**אבל** אם תכלית למודו את החכמה אינו כי אם לאהבת הכבוד והשררה והניצוח או בעבור הממון והנאה אחרת, בודאי איש כזה עדין לא הגיע אל התכלית האמיתית בלמוד החכמה, כי כל פועל פעולה מה להשגת תכלית האמת, ההוא יקרא מקיים אותה פעולה ומעמידה, ואם יכוין בעשייתה אל תכלית אחר חיצוני הלא הוא מחמאי כונתה ואינה מתקיימת בידו, וכבר מצינו במקומות אחרים בלשון חז"ל שלשון קיום יתפרש כפי כונה זאת. ולהנצל מן האריכות לא כתבתי פה.

**ופירוש הברייתא** בדרך הקדימה הנאמרת ו' דברים קדמו לעולם - קדימה מחשבתית, כי כאשר עלה במחשבתו תחלה לברוא זה העולם השפל, היה תכליתו האמיתי לברוא מן העליונים ומן התחתונים אדם משכיל במחשבה ועיון עבד ה' שיהיה לו דמיון מה עם מלאכי מעלה, ולזה אמר נעשה אדם כמו שפירש הרמב"ן ז"ל ומפרשים תורניים נמשכים לדעתו, ומי בכל העובדי כוכבים והלשונות ראויים לזה זולת עם ישראל זרע אברהם יצחק ויעקב, וזהו שאמרו רז"ל (בראשית רבה פר' א, ד) מחשבתן של ישראל קדמה לכל, ולהגעת שלמותם רצה הקב"ה לזכות את ישראל בתורה ובמצוותיה כי ע"י הלמוד והעיון בהם יוכלו להיות כמלאכי השרת, וזה מסכים עם מאמרים רבים המזכירים שהעולם נברא בשביל ישראל ובשביל התורה, אם כן אחר שקדם לנו במקום אחר שמחשבתן של ישראל קדמה לכל הסבה תכליתית לשיקוימו עם ישראל ויהיו כמלאכים היא שתהיה להם התורה בכלל להאיר להם את הדרך ילכו בה, והתכלית האחרון הזה לא יהיה קיום לעולם זולתי באמצעות ששה דברים אחרים שהם כמו עמודים מעמידים התכלית הזה.

**הראשון** הוא התשובה - להיות קרוב לנמנע שתתקיים התורה זולתה כי אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחמא, לתקן זה עלה במחשבתו יתעלה לברוא התשובה תכף לבריאת התורה. ואין להקשות על דברי אלה ממה שהנחתי למעלה כי תורה קדמה לעולם הכונה במאמר זה תורה ומצות, והתשובה היא אחת מתרי"ג מצות, כי אין מקום בכאן כלל לזאת הקושיא, כי פירוש לשון התורה על הסתם נאמר על איש ישר חפץ לשמוע בקול התורה, ולא על החוטא הפורש ממנה, בעבור זה ראה הקב"ה להעלות במחשבתו הקדומה בבריאת העולם שני דרכים. דרך ישר אחד לשמוע בקול התורה. ודרך אחרת לחוטא אשר נפרש ונפרד ממנה שיהא לו תקנה בתשובה הגונה.

**עוד** יש שני עמודים מעמידים ומקיימים התכלית הראשון הנזכר, הלא המה גן עדן וגיהנם, להיות תענוג גדול מעולה לנפשות הצדיקים יושבין ועמרותיהן בראשיהם בגן עדן בעת צאתם והפרדם מחברת הגוף טרם עלותם לישיבה של מעלה, וגם נפשות הרשעים

מן ההכרח להם עמידה בגיהנם זמן מה כפי רשעם להתלבן מחטאתם אשר חטאו בנפשותם בעולם הזה, כי הקב"ה טוב ומטיב ואין לחשוב שברא גיהנם בדרך נקמה כמי שנוקם ממי שעשה הרע בעיניו שאין זה מדרכו יתעלה כמו שפירש הר"ן ז"ל בפ' פסוק כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלהיך מיסרך.

**אבל** האמת שכל היסודין הבאים מאתו ית' הם לתכלית שיוסר החוטא וישוב למוטב כי זאת כוונת האב המייסר את בנו, ועל דרך זה ברא הקב"ה גיהנם כדי שתתלבן שם נפש החוטא וישאר ממנו שארית מה, כמו שלמדנו מדברי חכמים התורניים שגיהנם הוא מקום כבוס חלואות נפשות החטאים על הדרך שאמרו בבגד הנעשה מצמר בעל חי סלמנדרא שאין מקום להסיר חלואות ממנו זולת בהכניסו לאש ושם יתכבס ויתלבן, כן נפש האדם שהיא דקה מן הדקה מקום כביסה האמיתי הוא באש דק שאולי יש בו יחס מה עם מה שכתוב בדניאל נהר דינור נגיד ונפיק מן קדמוהו. והז"ל רמזו שהוא תחת כסא הכבוד אשר ממנו חוצבה נפש איש ישראל.

**והשלמות** הבנת ענין זה תהיה אחר העיון בספרי החכמים התורניים כמו בשער הגמול להרמב"ן ז"ל כי שם האריך בביאור מהות גן עדן וגיהנם, וגם בספר המשקל שחבר הרב רבי משה דליאון ז"ל חכם אחרון מקובל, ואני ידעתי שלא ידעתי ציור הבנת ענין זה על השלמות.

**ונתחזר** למה שהיינו בו בפירוש המאמר, ונאמר כי עוד יתחייבו ב' דברים אחרים להגעת התכלית המשובת האמור שהוא שלמות עם ישראל באמצעות התורה, והם: שיהא מקום מיוחד בארץ לכל הבא למלאות ידו ולעבוד את השם בקרבן או בתפלה לבר, ומעלת המקום ההוא תביא שלמות לעובד כמו שמצינו באברהם שצוהו השם בעת נסיונו ללכת אל הר המוריה מהלך שלשה ימים ויותר, ואחר שעבד עבודתו במקום ההוא ספר בשבתו ואמר ה' יראה אשר יאמר היום בחר ה' יראה.

**ושלמה** המלך עליו השלום אמר בתפלתו בעת שבנה בית המקדש (מלכים א' ח, כו) כי האמנם ישב אלהים על הארץ הנה השמים ושמי השמים לא יכלכלוך ואף כי הבית הזה אשר בניתי ופנית אל תפלת עבדך וגו'. ובעלי הפשט פירשו מעמי הנקודה שהוא בדרך תימה, כאומר וכי אפשר שישב אלהים את האדם על הארץ והלא השמים ושמי השמים לא יכלכלוך ואף כי הבית הזה. אבל אם אני מיוחד מקום לכבודך אינו בערך אל עצמך רק בערך האדם כי הוא צריך אל מקום מיוחד שישתנה ממצבו התמידי וילך למקום מיוחד לעבוד את ה', ולזה אמר ופנית אל תפלת עבדך וגו' ועל

זאת הכונה האריך (שלמה) בתפלתו ואמר להלן והתפללו אליך דרך ארצם כלומר כשיבא זמן שלא יוכלו להתפלל בבית הזה כי יהיו גולים נעים ונדים בין העמים והתפללו דרך ארצם ויכונו אל המקום הזה ואתה תשמע תפלתם, וכל זה בערך עצמנו שכפי טבע העבודה אנושיית יתחייב לייחד מקום קבוע לעבוד שם העבד אל הארון.

**ומפרשים** אחרים פירשו פסוק האמנם ישב אלהים על הארץ בניחותא וכונתו לומר כי באמת ובאמונה ישב אלהים את האדם על הארץ ר"ל שהשגחתו הוא בארץ, אחר כך פירש דבריו ואמר הנה השמים וגו' כלומר שלא אמר הישיבה על הארץ להיותו ית' מוגבל במקום ונאחז בגדר גשם כי אם לדיקות השגחתו באנשי הארץ, והוא אמרו הנה השמים ושמי השמים ר"ל הגלגלים כולם וגלגל העליון המקיף הכל לא יכלולך אף כי הבית הזה, אך אמנם כונתו באמרו ישב אלהים על הארץ בערך אל עצמנו מין האדם שהוא צריך מקום מיוחד וקבוע, והוא שסיים ופנית אל תפלת עבדך ואל תחנתו וגו'.

וזה הפירוש יש לו סיוע ממה שכתוב בספר דה"י (ב ויה) כי האמנם ישב אלהים את האדם על הארץ הנה השמים וגו', אבל במלכים (שם) אינו אומר אלא כי האמנם ישב אלהים על הארץ ואינו מזכיר את האדם, והחלוק ביניהם מבואר, כי פסוק מלכים יורה בדרך תימה כאומר וכי הקב"ה רם על כל ישב על הארץ הנה השמים וגו', אבל פסוק דברי הימים שאומר ישב אלהים את האדם יורה שאינו לשון תימה אלא כאומר כיון שהקב"ה רצה בברית האדם ואמר נעשה אדם בצלמנו וגו' אם כן ראוי ומחויב שתהיה השגחתו דבקה בו על הארץ, ואחר כך פירש דבריו ואמר הנה השמים וגו' ככתוב למעלה.

**יתחייב** מכל זה שראוי ומחויב כפי כונתו האלהית שיהיה מקום מיוחד בארץ שתתפרסם בו השגחתו ית' וזהו בית המקדש הבנוי בהר המוריה כי שם היתה עקדת יצחק ועבודת דוד בעצירת המגפה, וכיון שרצה הקב"ה לזכות את ישראל ובעבור זה בחר במקום מיוחד לעבודתו בארץ והוא בית המקדש, יתחייב מזה שנאמר שהקב"ה קבע כסא כבודו בשמים למעלה מכוון כנגד בית המקדש של מטה כמו שאמר הנביא ע"ה השמים כסאי והארץ הדום נגל, כי זאת הוראה על השגחתו יתברך בעולם השפל דוגמת מלך גדול היושב על כסא המלוכה לשפוט בצדק כל מלכותו, ולזה אמרו שכסא הכבוד ובית המקדש היו במחשבתו הקדומה ית' לברית העולם להיות הצורך גדול מהן אל עם ישראל שמחשבתו קדמה לכל.

**ובעבור** שלא האריכו ימי המקדש שנחרב בעונינו פעמיים, הביא הצורך קדימה אחרת במחשבתו ית' והיא ביאת המשיח,

והוא יחזיר בנין בית המקדש לקדמותו ויהיה קיים מתמיד לעד. והטעם שאמר ושמו של משיח ולא אמר משיח, אולי כונת בעל המאמר כדי להסכים דבורו של הפסוק שהביא ממנו ראייה לקדמותו שאמר לפני שמש ינון שמו. והרשב"א ז"ל כתב כי להיות הקדימה הזאת מחשביית ולא פעליית, בעבור זה אמר שמו של משיח, לרמוז שלא קדם המשיח עצמו רק מחשבתו ית' בהבאתו, ואפשר שכוון לומר שיצא טבעו בכל העולם וכל גוים יעבדוהו על דרך שאמר הכתוב ואגדלה שמך, ועוד כתוב לתהלה ולשם ולתפארת.

**ואחשוב** פירוש אחר אמיתי מסכים לזמנינו, והוא לרמוז כי לא בלבד קדמה מחשבתו יתעלה במציאות משיח כשיתחדש, אלא גם קודם הווייתו כמו בדורותינו ובדורות הקודמים כי כלנו מצפים ביאתו, וזאת האמונה היא שעמדה לאבותינו ולנו לתשועת נפשנו, כמאמר ז"ל צפית לישועה וכו', בעבור זה אמר שמו של משיח לרמוז כי גם בימים האלה שאין לנו רק הזכרת שמו והאמונה בו, הקב"ה משגיח עלינו כאילו יהיה לנו בית המקדש ומשיח.

**סוף** דבר כוונת ברייתא זאת שאלו השבעה דברים קדמו לעולם קדימת מחשבה ולא קדימת פעליית, ואין להקשות על זה מסוגיית הגמרא בפסחים (נד,א) שהביאו זאת הברייתא להקשות על מה שאמרו שם אור דגיהנם נברא בערב שבת בין השמשות והקשו עליו אור דגיהנם בערב שבת איברי והתניא ז' דברים נבראו קודם שנברא העולם, ומתוך אור דידה בערב שבת איברי, ולכאורה יראה מן התירוצין הנה שכונת בעלי התלמוד בפירוש ברייתא זאת שחללה של גיהנם נבראת ממש קודם שנברא העולם, וזאת סברה בטלה בהבנת כונת בעלי התלמוד. אלא המקשה והמתיר שניהם יודעים האמת בפירוש הברייתא, ועל זאת הכונה הקשה המקשה ואמר שהוא מן הנמנע לומר שאור גיהנם נתאחר בריאתו עד ערב שבת בין השמשות, שכיון שגיהנם הוא אחד מהדברים שקדמו לעולם במחשבה, הכרח לומר שבריאתו הפעליית היתה ממש עם כל הדברים שנבראו בו ימים ולא תתאחר בריאתו עד ערב שבת בין השמשות, ועל זאת הכונה השיבו המתיר ואמר חללה קודם שנברא העולם, כלומר ודאי מחשבת חללה קודם שנברא העולם וימשך מזה שחללה ממש נברא בששת ימים, אבל אור דידה נתאחר בריאתו עד ערב שבת בין השמשות.

**וגם** במסכת נדרים (לט,ב) הביאו זאת הברייתא והקשו ותיצו כיוצא בזה, וכן ראוי לפרש אותה סוגיא, ורמזו לנו בכאן בעלי התלמוד כונה נפלאה בנויה על יסוד אמיתי ושורש אמוני תוריי והוא שאע"פ שהרע על המעט בראו הש"י כמאמר הנביא ע"ה (ישעיה מהז) יוצר אור ובורא חשך עושה שלום ובורא רע, לא רצה בברית הרע על הכונה ראשונה, רק עיקר כונתו יתברך בבריתו היה בערך אל



הטוב על הרוב שראוי להמשיך ממנו, וכן אם רצה הקב"ה בבריאית גיהנם כפי מה שאמרנו לא היתה כונתו ראשונה בבריאיתו שריפת הנפשות הנרמזות באור של גיהנם, על כן מנו חז"ל אור של גיהנם עם הדברים שנבראו בערב שבת בין השמשות, שהכונה כוללת בהם לומר שראוי שלכל אחד תהיה התחלה מה בבריאית העולם אבל לא בעצם בששת ימי הבריאית אלא בערב שבת בין השמשות כדבר שאינו מכוון בעצם וראשונה:

**וזהו** וזאת הברייאת ופירושה ידועה לפני כל השונה הלכות כל שכן לפני שמעון הצדיק, בא ללמדנו אחרי ידיעתה הדברים שעליהם העולם עומד בנוי בדרך כל בונה בנין שמניה עמודים חזקים יסודות הבנין ועליהם יעמוד, כן הקב"ה הציב שלשה עמודים לבנין העולם וזולתם אי אפשר להבנות. עמוד ראשון התורה ר"ל ידיעת עיון התורה. עמוד ב' עבודה אשר הפירוש היותר פשוט בו הוא עבודת הקרבנות בבית המקדש עם היות שגם כן נכלל בו תפלה כמו שפירשו רז"ל (ירושלמי ברכות פ"ד ה"א כ"ב) אלהך די אנת פלח ליה בתדירא הוא ישוביך, וכי יש פלחן בבבל אלא זו היא תפלה דכתיב וכיון פתיהן ליה בעליתיה וגו', ואין ראוי לפרש כונת שמעון הצדיק בלשון עבודה אלא על עבודת הקרבנות בלבד, כיון שלא פירש עוד רק אמר סתם על העבודה כי הלא התפלה קרויה עבודה שבלב, כמו שאמרנו בספרי ב' ולעבדו בכל לבבכם (פר' עקב פיסקא מא), ויסכים זה עם מאמר מצאתי כתוב בשם המדרש ובקשתיהו ולא מצאתיהו בכל שיתא סדרי וזהו נסחו:

**בן** זומא אומר מצינו פסוק כולל יותר והוא שמע ישראל וגו', בן ננס אומר מצינו פסוק כולל יותר והוא ואהבת לרעך כמוך, שמעון בן פזי אומר מצינו פסוק כולל יותר והוא את הכבש אחד תעשה בבקר וגו', עמד ר' פלוני על רגליו ואמר הלכה כבן פזי, דכתיב ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן וגו'. וראוי להזכיר יסוד שורש מחלוקת ג' תנאים האלה.

**והנראה** על דרך הפשט כי סברת בן זומא שעיקר גדול בתורה יתר שהכל תלוי בו הוא ידיעת האמוניות התורניות הנרמזות בפסוק שמע ישראל, וסברת בן ננס כי בערך אל כלל ההמון הוא עיקר גדול ויותר כולל עשות משפט ואהבת חסד בין איש לחבירו אשר זה נרמז בפסוק ואהבת לרעך כמוך שכן קרה להלל כשבא לפניו עובד כוכבים אחד ואמר לו גיירני על מנת שתלמד לי התורה על רגל אחת ואמר לו ואהבת לרעך כמוך. ובן פזי דקדק בזה יותר וראה כי המעשים טובים נחלקים לשני מינים: הא' בין אדם לחבירו כמו ואהבת לרעך כמוך. הב' בין אדם למקום כמו מעשה הקרבנות. ולזה ייחד פסוק את הכבש אחד כי הוא מעשה הקרבנות לעבודתו ית' בעבור זה נקבעה הלכה כבן פזי לפי שהוא מקבץ מעלות הדעות

וה"ר מתתיהו הצהרי ז"ל פירש שעם היות המשפט יסוד עולם ומלך במשפט יעמיד ארץ, עם כל זה לפעמים יצטרך הדיין להביט אל האמת ושלא ידון בדיון חתוך כמו המוציא מחבירו עליו הראיה, אלא לפעמים לחייב את המוחזק להביא ראיה כההיא דמרי בר איסק שהיה אלם וכו' (בבא מציעא ל"ב), וכיוצא בזה כההיא דאמרינן קים לי בבת רב חסדא (כתובות פ"א), ובעבור שלא ניתן רשות לעשות כן זולתי אם הדיין הוא אדם גדול חכם וישר על כן שבת את השלום שהוא לעשות פשרה.

**ובמה** שזכרתי נתבאר טעם הבדל הלשון בין 'עומד' ל'קיים' שכל אחד מהב' תנאים דבר כפי דורו: שמעון הצדיק היה אחד מכנסת הגדולה וראש לסנהדרין ובימיו היה תורה ועבודה כתיקון וראוי לומר עליהן ששתייהן וגמילות חסדים עמהן הלא המה ג' עמודי עולם שהונחו בעת בריאתו להיות משתית העולם, ודומה זה לבונה בנין נאה ומציב עמודים לבנות עליהם הבנין והוא עומד עליהם ככתוב בבנין בית שלמה (מלכים א' ז') ויבן את בית יער הלבנון על

זולת החמש מגילות כיון שאין להם זמן קבוע נוסף על זה להיות מספיק בעצמו מפתח הי"ב עמודים שכבר הצבתים.

**והנני** בא לחלק אותם ולפרש כלל הי"ב ופרטיהם. ואני תפלתי לך אלוה אהבתי נר לרגלי דבריך ואור לנתיבותי, הודיעני דרך זו אלך כי אליך נפשי נשאתי, הדריכני באמתך ולמדני כי אתה אלהי ישעי אותך כל היום קויתי.

**ועוד** אני מדבר בתחנה לפני אבינו אב הרחמן אשר הבטיחנו ע"י משה נביאו ע"ה וחנותי את אשר אחון יתנני לחן ולחסד ולרחמים בעיני כל רואי מלאכתי זאת ולא עתה יבוש יעקב ולזות שפתים יתרחק ממי שיחשוב להתפאר עלי ולרמוז בעיניו ולומר מה המעשה הזה אשר עשית וחשבת לחבר ספר וחבור ארוך ממאמרים מונחים לפנינו כשולחן ערוך הלא הם כתובים על ספרי התלמוד אשר בדינו, ואני ידעתי מה אשיבנו כי קרה לי במלאכתי זאת מה שאפשר שיקרה לתלמיד שנכנס לבית מלא ספרים וראה כי כל ספר וספר מהם היה כתוב רובו בכתיבה אשורית תמה הדורה גסה מפוארה אפשרית ההבנה אצל כל תלמיד, אולם היה בכל ספר וספר מהם קצת דפים ועלים סתומים וחטומים, והיו מכתובת דקה מן הדקה כדמות פתוחי חותם ופתוחי זהב במשכיות כסף. אחר כך ידע באמת אותו תלמיד כי בימים הראשונים נכנס לבית ההוא טובינא דחכימי מרגניתא דלית ביה טימי ירא אלהים וסר מרע וכדי לזכות את הרבים כתב ספר וחבור ארוך גדול הכמות והאיכות כולל כל הנמצא כתוב באותם הספרים בכתיבה אשורית אשר הבנתה אפשרי לכל יודעי ספר איש כפי כחו, אמנם כל מה שהיה כתוב בכתיבה דקה במשכיות וצוירים לא כתבו וישאר כתוב בספרים הראשונים כאשר בתחלה והשאיר אחריו ברכה לכל הבא למלאות <sup>ההפסוק</sup> ידו ולפקוח עיני שכלו ולבדוק עד מקום שידו מגעת בהבנת הענינים דקים ורמזים הנרשמים בכל הספרים ההם. ויהי כאשר ראה התלמיד הנזכר כי לפי רוב השנים שעברו לזמן היום אשר חובר החבור הגדול הנזכר ע"י החכם המופלא הנזכר ז"ל, היה נמשך ומתפשט אצל קצת המון העם סכלות העדרי וגם קניני, כי החלק הנשאר היה בעיניהם כעוללות בציר אין אשכול לאכול, זולתי כדמות פרפראות ספורים והגדות, בחר ברע במיעוטו, ויכתוב על ספר מיוחד בכתיבה תמה כל מה שהיה כתוב בדרך משכיות ופתוחים בכל אותם הספרים וכונתו רצויה לפקוח עינים עורות ולעורר כל התלמידים ולישרים בלבותם ולהבין משל ומליצה דברי חכמים וחידותם.

**ראו** עתה כי אני הוא התלמיד אשר נכספה נפשי תאווה תערב לנפש לבחור בטוב ואצווה לכתוב על ספר מיוחד כל המאמרים דרשניים הכתובים בשיתא סדרי משנה ותלמוד אשר רובם לא כתבם רבינו הגדול הרב רבי יצחק אלפסי ז"ל בחבורו הגדול רב הכמות

ארבעה טורי עמודים ויצדק בזה לשון עומד. אבל כאשר בא רשב"ג שכבר נתחדשו צרות רבות ובסבת זה לא היו אנשי דורו שלמים בתורה כמו בימי שמעון הצדיק, וגם הרב המקדש ובטלה עבודה, הזכיר ג' עמודים אחרים שעליהם העולם קיים, וידמו זה לבית ישן שעמודיו הראשונים ירופפו וקרובים להשבר, והנה מציב לו עמודים אחרים להכניס תחת הבנין לסמכו ולהעמידו שלא יפול ואז יאמר המדבר שעל העמודים ההם הבנין קיים ואינו נופל לארץ. כן קרה בזמן דור רשב"ג שאע"פ שהיו תנאים ולומדים בעל פה כל שיתא סדרי משנה, עם כל זה לא היו שלמים בידיעת פסק ההלכה בהחלט כי רבו מחלוקת התנאים, וגם בכל זה לא היו בקיאים כל כך לדון דין אמת בין איש ובין אחיו ולעשות ביניהם שלום בדרך פשרה, על כן אמר כי על ג' עמודים הללו העולם קיים, ולולי מציאותם הר נופל יבול וצור יעתק ממקומו, ודי בזה לתת מעם הברל הלשון. והכרח הענין יביא אותנו לומר כן כיון שרשב"ג ייחד עמודים פרטיים ולא כדברי שמעון הצדיק ראוי לומר שאיכות הדור אשר היה בזמנו הביאו לומר ג' אלה בדרך שפירשתי:

**כלל** העולה מדברי פתיחתי זאת להגעת כונתי. אך בקשתי ומצאתי בב' משניות ובברייתא שהזכרתי הששה יסודות ועמודים לבנות עליהם בנין נאה ומפואר ועליהם יהיו נסמכים ובהם יהיו נתלים רוב המאמרים דרשניים שנמצאים בשיתא סדרי ויהי מספר כולם שנים עשר, שהרי נזכרו בברייתא שבעה דברים שקדמו לעולם, ובמשנת שמעון הצדיק הניח ג' עמודי עולם והתורה אחת מהם וכבר נזכר בברייתא. אם כן במשנה ובברייתא נכללו ט' ולא יותר. ובמשנת רשב"ג הניח שלשה עמודים אחרים אשר עליהם העולם קיים סך הכל י"ב על כן ראיתי כי טוב לכנות שם לחבור הכולל הזה עין יעקב והנה יורה שמו על מהותו ועצמותו כי הוא מקיף שנים עשר עמודים למספר שבטי בני יעקב ויתפרש תיבת עין כפי פשוטו ותרומם אונקלוס שתרגם כעין ברכתא דברכינן יעקב.

**וראוי** ומחוייב אצלי להפיק רצון תמימי דרך ההולכים בתורת ה' אשר גדלה תשוקתם לראות ולשמוע בכל שבת ושבת מאמרי חז"ל מפרשת השבוע, לכן רמזתי גם כן מפתח מודיע מכל פרשה מאמרים מיוחדים בדרוש וענין מסוים לא אאריך לזכור כל הפסוקים הנזכרים בנמצא אם לא יהיה בו דבר עצמי מענין הפרשה. אמנם בכל הפרשיות או ברובם רובא דמנכר יזכרו במפתח ד' או ה' מאמרים נקשרים עם עניני הפרשה. ולזה אל זה להזכיר מפתח על פסוקי חמש מגילות כיון שהן נדרשות בכל שנה ושנה כל אחד בזמנה. מגלת אחשורוש נדרשת יפה כולה או רובה במסכת מגלה ואין צורך למפתח אחר עליה. אבל פסוקי ארבע מגילות הם מפוזרים בשיתא סדרי ואזכיר מקום כל פסוק מהם. וכדי להנצל מן האריכות לא אזכור בפתיחתי זאת שום דבר מפסוקי נביאים ולא מן הכתובים

והאיכות לסבה ידועה שכתבתי כבר. והיו עיני ולבי כל הימים בכל המאמרים ההם להגיע ולהשגיח אל כוונת החכמים התורניים בדרושים האמוניים.

**זאת** היתה לי כונה שנית בקריאת שם ספר זה עין יעקב להודיע מורשי לבבי. כי אנכי תולעת יעקב, אשית עליו מחשבותי ורעיוני וכל מעיני תמיד כל היום, אולי אוכל להרחיב נקבי המשכיות בקצת מאמרים ואשית לראשי עטרת פז פירושי המפרשים האמתיים תורניים הכתובים בספר הזה, ואת אשר תשיג ידי אם מעט ואם הרבה בדקדוק קצת דבריהם ז"ל אכתבנו על ספר אחד כדי שלא להטריח לכל הבא לקרות בספר הזה. במחתי בחדס אל גומר עלי יגמור בעדי ומחשבותי הטובה יצפנה למעשה כרחמיו וכרוב חסדיו.

**בין** כך ובין כך, כתיבת חבור זה היא מלאכה קדושה הגונה וחשובה בערך אל עצמה, ואם לא יגיע ממנה אל ממצאה שום שבח, לא יוסיף ולא יגרע, כי אם לא ישובח לא יגונה ורחמנא לבא בעי.

**נוסף** על התנצלות זה אענדנו עמרות לי משל נכבד כתוב בהקדמת ספר חובת הלבבות ועליו נשענתי בהמצאת מלאכת הקדש הזאת. נשא משלו ויאמר: אחד מן המלכים חלק אל עבדיו לזוי המשי לבחון בהם את דעתם. הוריו מהם והנלבב שבהם בחר מחלקו הטוב שהיה בו, ומן השאר גם כן בחר הטוב שבו ועשה מחלקו שלשה מינים, טוב ובינוני ופחות, ועשה מכל מין לבדו הטוב במה שראוי לעשות ממנו, ועשה ממנו אצל האומנים הבקאים בגדי חופש מענינים שונים זה מזה וצבעונים שאינם דומים זה לזה וילבש לפני המלך בכל זמן ובכל מקום כראוי לו מהם. והכסיל מעבדי המלך עשה מכל חלקו מן המשי מה שעשה הוריו מהמין הפחות שבו, ומכרו במה שנודמן לו מן הדמים, וימחר להנות בו במאכל טוב ובמשתה טוב וכדומה לו, וכשהגיע הדבר אל המלך ראה את מעשה הוריו הנלבב והקריבו אליו והעלהו אל מעלת אנשי סגולתו, וירע בעיניו מעשה הכסיל ויגרשהו והרחיקו על שממות ארצותיו והשכינו עם אנשי קצפו.

**וכן** האלהים יתעלה נתן ספר תורתו האמתית לעבדיו לבחון אותם, והמשכיל הפקח כשהוא קורא אותו יבינהו הבנה ברורה ויחלקהו לשלשה חלקים: האחד מהם לדעת הענינים דקים הרוחניים אשר הם בחכמת המצפון בחובת הלבבות ומוסרי הנפשות, ויחייב את נפשו לעשותם תדיר. ואחר כך יברור ממנו חלק שני והוא חכמת חובת האברים בזמנם ובמקומם. ואחרי כן ישמש בחלק השלישי בעניני דברי הימים לדעת כתות בני אדם ותולדותיו על סדר הדורות שעברו, ובין ממה שאירע מהדברים והחידוש בימים קדמונים, וישמש בכל ענין ממנו בזמנו ובמקומו וכראוי לו וכפי הצורך אליו.

**עוד** כתב בהקדמה הנזכרת החכם האלהי מחבר הספר, איך אחר שהסכים בחבור הספר שהוא פחד קראהו ורעדה באמרו כי אולי אינו ראוי לחבר הספר ההוא. אחרי כן השיב אל לבו אל תירא ואל תפחד ואל תשב במושב העצלות, כי כמה שכלים אבדו בעבור המורא, וזכרתי דברי האומר מן [הזהירות] [הזריזות] שלא תרבה להזהר ע"כ. זה המאמר קצר רב האיכות.

**והמשל** מעולה הנזכר הרהיבני ויורני ויאמר לי בן אדם עמוד על עמך והכן בחוץ מלאכתך מלאכת הברירה כאשר חשבת, כי היא מלאכה קדושה וטהורה, והבורר אב מלאכה נקרא, בכל זה שיעדתי בפתיחתי זאת כי לא היתה לי כונה אחרת בכתיבת ספר זה רק למלאות עבודת הקדש מהברירה כאשר אמרתי, לא היה בי כח למנוע קסת הסופר אשר במחתי מלכתוב הנראה בעיני בפירוש אנדות מיוחדות, באופן שלא תסתלק לגמרי כונתם הנגלית הקרובה אל דרך הפשט כפי מה שאפשר, והדרשה תדרש, והרוב במסכת ברכות כי אחד בחרתי בטוב בעיני הש"י ואדם להאריך ולכתוב על כל הגדה אשר בה מה שכתוב בפירוש הרשב"א ז"ל בספר מיוחד בפני עצמו, מלבד מה שכתוב בחדושו על אותה מסכת, ועוד שנית לחיותה ראשונה בכל שיתא סדרי המלאה לה דבש וחלב באגדות ומדרשים רבי חכמות והאיכות, הרשות נתונה לכל תלמיד קטן בחכמה וזקן בשנים כמוני היום לבדוק עד מקום שידו מגעת באמונה ובייחוס לבב. ויהיו דברי אלה כמפה מן הים בערך אל הצריך להגיע לשלימות אל אמתת כוונת כל המדרשים, כי בודאי הנה הנם כמים שאין להם סוף כפי קוצר המשיג ועומק המושג. ואני בתומי תמכתי ונשענתי על מה שלמדתי במסכת מנחות אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין את לבו לשמים:

**אלה פקודי כללי המאמרים וסדר יחוסם בשמותם בתולדותם איש על גדלו באותות לבית אבותם:**

**עמוד ראשון תורה. וחלקתי לג' חלקים**

**חלק א** במעלות תורה שבכתב ותורה שבעל פה וחיוב למודתם:

**חלק ב** במעלת לומדיה ומלמדיה גלוי לזה ענין תנאים ומנהגים ראויים לתלמידי חכמים:

**חלק ג** בקביעות זמנים מיוחדים לעסוק בתורה כי אע"פ שכתוב ובתורתו יהגה יומם ולילה ראוי ליחד ללמודה זמנים רשומים והם שבתות וימים טובים כדברי חכמינו ז"ל, לכן ראוי ליחס בחלק זה ענין שמירת שבת ועניני ימים טובים גדולים וקטנים כמו חנוכה ופורים. וגם מאמרי מגילת תענית שהימים ההם נקבעו לימים טובים ואע"פ שנתבטלו אחר כן לא נתבטל זכרונם:

## עמוד שני עבודה. וחלקתיו לב' חלקים

**חלק א** עבודת בית המקדש שאלה כוון שמעון הצדיק:

**חלק ב** עניני תפלה והודאה שנקראת עבודה שבלב וכן שאר ברכות. וילוח אל זה מצות ציצית ומצות תפילין כי הם תכלית המתפלל:

לפי חז"ל

## עמוד שלישי גמילות חסדים. וחלקתיו לד' חלקים

**חלק א** גמילות חסדים בגופו ובממונו בנתינת צדקה:

**חלק ב** כבוד חתן וכלה, וקרוב לענין זה חיוב לישא אשה ולקיים פריה ורביה ושלא לגרש אשתו:

**חלק ג** בביקור חולים. וראוי ליחס לחלק זה עניני רפואה וסגולות:

**חלק ד** קבורת מתים וללוחם, והספד על אדם כשר וכדומה לזה:

## עמוד רביעי דין. וחלקתיו לשלשה חלקים

**חלק א** במעלת הדינים והדיינים ושמצוה לעשות פשרה ולהיזהר מקבלת שוחד אבל שכר בטלה מותר:

לפי חז"ל

**חלק ב** כל מאמר שמזכיר ענין נדוי או שמתא מפי דיין או חכם:

**חלק ג** מעלת הענוה וגנות הנאווה וכן ראוי לכל דיין וחכם או לכל מי שיש לו שום שררה שלא להתנאות, וכן היה אומר החכם בעת צאתו לחיות דיין ברעות נפשאי לקמלא נפיקנא וכו' כדי להכניע הנאווה, ועם כל זה צריך שיהיה עשיר כדי שיכבדוהו כל העם ואם אין לו משלו מצוה להעשירו כמוזכר במאמרים רבים:

## עמוד חמישי אמת.

**פירושו** כמשמעו לאהוב האמת ולשנוא השקר ושיהיה נאמן וקיים בדבריו לאמר על הן הן ועל לאו לאו ובכלל זה ענין נדרים ושבעות וכיוצא בהן:

## עמוד ששי שלום. וחלקתיו לב' חלקים

**חלק א** שלום בין אדם לחבירו, ולקיום השלום צריך גם כן לידע ענין מלחמה כי ידיעת ההפכים אחת, ואחרי המלחמה יתקיים השלום, לכן יכנס בחלק זה ענין קטטה ומחלוקת שהיה בין החכמים כמו בין רבן גמליאל ורבי יהושע ונשיאות רבי אלעזר בן עזריה וכיוצא בזה. ואחר המחלוקת האמת והשלום אהבו ונתקיים בהם את והב בסופה:

**חלק ב** שלום האדם עם עצמו שיהיה שלום בין יצר טוב ויצר רע ומוזה באו מאמרים רבים במסכת סוכה ובמקומות

אחרים. וגם ענין המלחמה ביניהם להביא אחריה שלום כמאמר החכם שלמה עת מלחמה ועת שלום:

## עמוד שביעי תשובה. וחלקתיו לב' חלקים

**חלק א** מהות התשובה ומעלתה וענין דוד שהיה בעל תשובה ואחרים, וגודל מעלתם וסדר הוידוי:

**חלק ב** הדברים שהם סבת התשובה כמו תעניות קבועים ובלתי קבועים. וגם ענין יסורין כפי מאמרם אם רואה אדם שיסורין באים עליו יפשפש במעשיו וכו':

## עמוד שמיני גן עדן וגיהנם.

**עם** היות שבכרייתא נמנו לשנים מהשבעה דברים שקדמו לעולם אין כאן מקום להפרידם זה מזה למנות עמוד אחד גן עדן ועמוד אחד גיהנם לפי שפעמים רבות שניהם נזכרין ביחד כמו שאמר רבי יוחנן בן זכאי שיש לפניו ב' דרכים אחד לגן עדן ואחד לגיהנם, וגם כי להיותם הפכיים ידיעתם אחת, ועם כל זה ראוי לעשות שני עמודים משניהם ביחד ויהיה ענין עמוד שמיני זה לזכור מה שלמדנו מדברי חכמינו ז"ל במציאות גן עדן וגיהנם ומהותם ואיכותם וענין השארות הנפש וזכרון מתיבתא דרקיע וחצר מות והדומה לזה כי הכל יסוד אחד:

## עמוד תשיעי זכרון דברים.

**המביאים** נפש האדם לגן עדן וגיהנם וכל אחד מהם נקשר זה עם זה, וזה עם זה כעילה עם עלול, וראוי להזכיר כאן יראת ה' ואהבתו וגם כל אזהרה על איזה מצוה ואיזה מדה טובה, כי כל אחד היא דרך ישרה לזכות בגן עדן או בהפך:

## עמוד עשירי כסא הכבוד. וחלקתיו לג' חלקים

**חלק א** ענין השגחתו יתברך על כל דרכי בני אדם לתת לאיש כדרכו כי זה נמשך ממציאות כסא הכבוד כמו המלך הגדול היושב על כסא רם ונשא לשפוט בצדק כל מלכותו, וגם מענין זה אמונה בנסים שעושה הוא יתעלה לעשות רצון יראיו וחסידיו כמו חוני המעגל וחסידיהם הנזכרים במס' תענית, ור' חנינא בן דוסא ור' שמעון בן יוחאי ואחרים מלבד אלה, וענף מסתעף מזה הנבואה ונבואת משה ושאלת צדיק ורע לו ששאל הוא מלפניו יתעלה, וענין בת קול ואמונה בבחירה וכל ענין אמוני דומה לזה:

**חלק ב** ענין מעשה מרכבה כמו רוב המאמרים שבפרק אין דורשין, ומענין זה מקום שמזכיר שמותיו של הקב"ה וענין מלאכי השרת:

**חלק ג** הנעלם אצלנו השדים ומציאותם כי יש להם יחס מה ונקראים סטרא דשמאלא ויש להם דמיון מה עם מלאכי השרת כפי דברי רבותינו ז"ל ששה דברים נאמרו בשדים שלשה כמלאכי השרת וכו':

**עמוד אחד עשר בית המקדש. וחלקתיו לב' חלקים**  
**חלק א** ענין משכן ומקדש ראשון וכליהם:

**חלק ב** במה שהיה אחרי בית ראשון וחרבנו ובנין בית שני וחרבנו ומלחמות ומקרים ושנויים שנתחדשו בימים ההם:

**עמוד שנים עשר שמו של משיח. וחלקתיו לב' חלקים**  
**חלק א** ביאת משיח ואלהיו ותחיית המתים ועולם הבא שכולם ענין אחד כפי פשט הלשון בפרק חלק, וכפי המפרשים עולם הבא בא אחר התחייה:

**חלק ב** סמכתיו על דקדוק לשון שמו של משיח שעל דרך השלוח יכלול כל הנקרא בשם משיח כדור ושלמה וגם חזקיהו שהיה מלך ירא את השם יתברך מורע דוד. ובפרק חלק יש מאמרים מוזכרים ענין כל אחד מהם. גם שם מוזכר עניני ארבעה חסידים מבני יהודה דינאל חנניה מישאל ועזריה. עוד ענינים כאלו יכנסו תחת חלק אחרון הזה. וראיתי כי טוב לתת בהם סדר מה בזה האופן הנה רוב ענינים הללו הם בפ' חלק והנה מפוזרים קצתם בתחלת הפרק וקצתם באמצע או בסוף לכן סדרתי כל הענינים הדומים סמוכים זה לזה כפי האפשר, ואין זה שנוי מסדר מתלמוד כיון שכלם כתובים בפרק חלק מה יוסיף או מה יגרע כשיהיה המאוחר מוקדם והמוקדם מאוחר כיון שהכל בתוך הפרק ההוא, ויעלה לנו מזה תועלת גדול בחבור הענינים הדומים זה לזה:

**ואלה פרטי כל עמוד ועמוד כפי חלקיהם. עמוד ראשון תורה. ונחלק לשלשה חלקים:**

**חלק א** במעלת תורה שבכתב ותורה שבעל פה וכו', במסכת שבת ובפרט בפרק רבי עקיבא, רבו המאמרים בענין זה ובמקומות אחרים. וכאן ראוי לזכור מהם מאמרים רשומים. פרק במה מדליקין אמר ריש לקיש מאי דכתיב והיה אמונת עתיך וכו' מעלת שיתא סדרי משנה ותלמוד, ועוד מאמר דומה לזה לריש לקיש בברכות סימן ח' ובפרק הניזקין ענין דומה לזה סימן כ"ט מימות משה עד רבי ומרבי ועד רב אשי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד וכו'. ובפרק רבי עקיבא סימן מ"ט נ' בריך רחמנא דיהב אוריין תליתאי וכו', כפה עליהם ההר כנגיית וכו', ועוד סמוך לו בשעה שהקדימו נעשה לנשמע וכו', ועל דרך זה כתבתי בקונטרס אחד פרטי כל

עמוד ועמוד ואתנה בהם סימנים על פי החשבון אשר מניתי במאמרי כל מסכתא ומסכתא, ועתה חזרתי ונמלכתי לעשות המפתח הזה בענין אחר יותר מועיל להשגת המבוקש.

**ומאת ה' היתה לי כי הקרה הש"י לפני היום במקום מושבי אומן** הגון וראוי זקן וגשוא פנים איש אמונים הלא הוא המעולה ונבון כהר"ר יהודה גדליה יצ"ו כי ידעתיו בימים הראשונים בעיר ליישובנו בבית החכם המעולה ועניו המאושר בעניניו כהר"ר אלעזר טולידאנו ז"ל שהיה זה כבן ואח אצלו נצב על מלאכת הקדש הזאת שהיתה נעשית בביתו, ואחרי בואי לעיר הזאת הוציא הוצאות רבות לעשות זאת המלאכה שלימה בחזקת היר ובניו ובני ביתו כולם תמימי דרך מתעסקים במלאכה הזאת ולפום מאי דמתלין מתלייא קריינא דאגרתא איהו להוי פרוונקא ראיתי כי טוב שיהיה נדפס זה הספר במקום מושבי ואשימה עיני עליו שיהא מוגה כראוי. ועוד שנית כי הציקתני סבה עצמית והוא תקון המפתח וחשבונו שיהיה כפי חשבון העלים אשר בכל הספר ואודיע במפתח בכל מאמר רשום בכמה עלים מן הספר ההוא ימצא. זה היה קרוב לנמנע אצלי לעשותו אם לא אהיה אני בעצמי במקום חקיקת ספר זה ולכבוד מלאכת הקודש לא יהיה עלי למורה מה שאצטרך לחזור ולכתוב פרטי העמודים לחשבון העלין אשר בספר. ואין עלי אשם מה שאני חוזר מן הדרך אשר הלכתי ללכת בדרך יותר משובה כי הלא קולד תלוי בצוארי לשית לראשי עמרת פז כל מוסר או מנהג יפה אשר תשיג ידי בכל שיתא סדרי משנה ותלמוד לכתבו בספר זה, ואחד מהם המורגל פעמים רבות לומר הדרי בי, וזה דבר הנלמד מרבן של נביאים וישמע משה וייטב בעיניו הודה ולא בוש וכו'.

**ואע"פ** שכתוב במקומות רבים הדרי בי, אכתוב בכאן ענין אחד מיוחד ללמוד ממנו תועלת נמשך אל כוונתי. במסכת עירובין פרק הדר (סדא) אמר שמואל כל השותה רביעית יין אל יורה, אמר רב נחמן לא מעליא הא שמעתא דהא אנא כמה דלא שתינא רביעיתא חמרא לא צילא דעתא. אמר ליה רבא מאי טעמא אמר מר הכי, והאמר רבי חנינא מאי דכתיב ורועה זונות יאבד הון כל האומר שמועה זו נאה ושמועה זו אינה נאה כאילו מאבד הונה של תורה, אמר ליה הדרי בי. פירש"י מאי טעמא אמר מר הכי זו נאה וזו אינה נאה, ואמר זה לפי שלמעלה מזה בסמוך נזכר שמעתא בענין עירוב ועלה אמר רב נחמן כמה מעליא הא שמעתא. הונה כבודה של תורה וסופה להשתכח ממנו ורועה זונות זו נאה וארענה ואעפוק בה עד שתתקיים ביד. הדרי בי לא אוסיף עוד עד כאן פירש"י.

**וראוי** לחוש מה צורך היה לו לרש"י לפרש הדרי בי, כי הוא מובן מעצמו ומורגל במקומות רבים, אבל הביאו לזה דקדוק אמתי

רש"י במקומות רבים מתוקים מדבש ונופת צופים ומהם ילמדו מה שהורגלנו ללמוד וללמד בפירוש זוגות ארבעה אבות נזקין וכיצא בהן.

ועוד לי כוונה שנית בהבאת מאמר זה בכאן להביא דמיון לדבר מדברי רב נחמן כי החשבון שמניתי היה טוב מנוסה אצלי כפי דרכי, אחר כך ראיתי יתרון כשיהיה כפי חשבון עלי הדפוס הדרי בי ואבחר היותר טוב ויתחייב מזה שהמפתח פרטי יהיה מאוחר להשלמת הספר. בטחתי בחסד הש"י גומר עלי יגמור בעדי ואשים אותו בסוף הספר וגם מפתח כל הפרשיות והמגלות כמו שיעדתי. ואולם חלוק הי"ב עמודים כאן מקום הראוי לכתבו בפתיחה זאת כמו שכתבתי ומיד בסמוך התחלת הספר במסכת ראשונה משיתא סדרי והיא מסכת ברכות. המברך את עמו ישראל בשלום יחנונו ויברכנו יאר פניו אתנו סלה ומעשה ידינו כוונה עלינו ומעשה ידינו כוונתו:

בגדון הפרטי הזה שכיון שרב נחמן שאמר לא מעליא הא שמעתא, נתן טעם לדבריו כפי הנסיון אשר הרגיש בעצמו דלא צילא דעתיה כל כמה דלא שתי רביעית, אין מקום לחלוק על דבריו כל שכן שהוא עצמו אין ראוי שיאמר הדרי בי, וכדי לתקן זה התחיל הרב לפרש מאי טעמא עבד מר הכי דאמר זו נאה וזו אינה נאה, כלומר שלא הקשה לו רבא לענין הדין כי הרשות נתונה לו לעשות מה שירצה כפי הנסיון שידע בעצמו, אבל מה שהוקשה לו שלא היה לו לומר זו נאה וזו אינה נאה שלא יראה כרועה זונות, ועל דרך זה הוצרך לפרש הדרי בי לא אוסיף עוד לומר מכאן ולהבא זו נאה וזו אינה נאה, וזה דקדוק אמתי וראוי לתת לב עליו ומיד יאירו פני התלמיד המעיין.

וכתבתיו במקום הזה על שתי כוונות. הא' להיות כוונתי לשמים להכניס אהבה בלב התלמידים גדולים וקטנים להרגיל למודם בספר זה מלבד הרוש הנשאר ברוב המאמרים דקדוקי לשון



## דברי המר לוי ו' חביב בן הרב המחבר תנצב"ה

בפלפול הבנת דרכי התלמוד גברה ידו למד ולימד תורה הרבה, רבין בצל החכמה יתעלם באהבים. לזכות את הרבים. חברים מקשיבים לקולו קול ה' בכה וגבורה ארי שבחבורה. וגם ברעותו את הצאן צאן קדשים. להביא במסורת הברית אנשים ונשים. ראש השלישים ללמוד חכמה ודעת. ושרש האמת והאמונה בלבם למעת. כגבור מלחמה ישנם מתניו ללחום מלחמתם יעקב איש תם. יושב אוהלים. האהלה שרה כי באונו שרה את האלהים גם אהל האמהית הן הנה האנושית והמדיניות.

מזה טובו אהליו מר ואהלות הנסתר והנגלות. הצדק היה אזור מתניו במילי דשמיא. לאוכחא לאפי חציפא. עובדיהון ב"שיא. יראי ה' יכבד וגבר. ופושעים והטאים ישבר. דין עני ואביון ויחזיק במעונו. קרנים מידו לו ושם הביון עוזו. מציל עני מחזק ממנו. בתוך קהל אהללנו. ובמקום שאמרו להארץ הריני בא לקצר דמלתא דבחייה דמר לא סבירא ליה, לא איקים אנא ואפטר עליה. כי עם רוב שלימותו כל ימיו ענתה בו ענוות שפלותו ועל מה שלא השיג שאנה לו כלביא אוטם אזנו משמוע שבחים ותוארים מיותרים, ועמד על כנו נבוה בעיניו נמאם כרע כאח יושב על ימינו כאלו היה בנו בן יעקב.

בית יעקב שמעו נא דברי. הבו לכם ובאו שערי. שערי דמעה רשומה על פני וקבועה ראש קרחה וזקן גדועה. ואם למראה עינים. כלו המים. לבי בקרבי דמוע ידמוע ודאוג ידאג נהר פלגיו יפריחו עין הדאגה על חיקי אמונה. שתולה נטועה. לא תמוש ולא תגוד כיתר התקועה. אפפוני משברי התוגות. טבעתי ביון מצולת תרעלות הדאגות. מושבי מושב האנחות בין תגור וכירים אל שפך הדשן. אף לילות בפאת ממת היגונות ובדמשק ערש דוי הנני ישן. רעיוני אוהבי לגום לא יתנם רוחי המר גם לא ינוח לי אז היו כחולמים רואים את הקולות הקול קול יעקב. והידים ידי ושאר כל אברי לא נותרה בהם נשמה גם אור עיני אין אתי בזכרי יום אשר נשארתי. בלי עטרת ראשי וצפירת תפארת. יום עברה וקפדה. כי יעקב בחר לו יה והפדה לא נפרה. קם עליו הזמן מסביב מתהפך בתחבולותיו. וישת חשך סביבותיו.

היום ההוא חשכו מאורי הגוה ותרעש הארץ ארץ מאפליה והעם לבשו חרדות ישומו ישרים. על זאת תסמר שערת בשרם אז אמרו בלבבם ו"י ה"י אך יצא יצא יעקב מאת פניו אלי בכל יום היה נושא משאת בר ולחם אבירים לחמה של תורה הן הם הדברים ברורים אמיתים וזכים כמימי אוכל אולי. לא מסופקים בשמא ואולי.

**ויעקב** רועה את צאן עם ה' דעה והשכל כל הימים אשר היה כי קרבו ימיו ימי השיבה. תשש כחו כנקבה. עינו לשמיא נמל. ותעל שכבת הטל. מל אורות טל. אשריו שבתורה עמלו. נמר אומר להכין מנחה וארוחה. ווודין לאורחא. ואמר עת לעשות ליום יקרבו ימי ושני. להראות את פני ה'. אורות מאירות זיהיר אל עבר פני. ינחוני במעגלי צדק ויאירו עיני. בבא השמש שמש זרחה ונודד. אחליף כה ואתעודד. ואשכון בטח בדר. ע"ן יעקב יאיר אל עבר. אחלי שם ועבר. תלמידי אהרן. בנסוע הארון. אל עמק חברון. תלמידי הלל ושמאי. הכל לאתויי מאי. וכאשר יאותו במאורי. ה' ישעי ואורי. ירחיק מעלי כל פשע. וילבש נפשי בגדי ישע. בגדי חמודות לבוש מלכות חליפות שמלות. לא תירא משלג כי לבושה לבוש שנים. דובב שפתי ישינים. אסף וקבץ כל מדרשי רבותינו ז"ל בתלמודנו הקדוש עם פי' רש"י ותוס' ושאר פירושים מבעלי החידושים במסת היה. ועוד הוסיף בקצתם דברים חדשים. נשרשים מאושרים. על פי אמונת רבותינו הקדושים. ולקרבה אל המלאכה. מלאכת שמים ארבע אמות של הלכה. זכרונם לברכה. עוד צוה לכותבה על לוח הדפוס ליכות את הרבים. אם שלמים וכן רבים. צדיקים וטובים. ובזה היה מוציא ימיו וליליו ופשט בגדי תאות העולם מעליו. לא ינום ולא יישן עד שיצאו כנונה אשר נשבע לה' וידר יעקב נדר לאמר. זכור ושמור. החל וגמור. ניהא ליה למר. אבל לא לאדם דרכי. ונחש הקדמוני הכרוך בעקב כל נוצר הפסיק.

**ויהי** השמש באה ויעקב מלאכים לפניו. להשיב רוחו אל אדונו. דכל אפיא שוין משוא פנים אין לפניו: והעד האיש משה עניו. כי ה' צוה ומי יוכל לעוות. אין שלמון ביום המות. וכן יסד המלך. על כל רב והלך. אל בית המלך. לבא נקרא. ומלאכי שלום לפניו הקרה.

**ועתה** אני הצעיר מר ונאנה באתי ורעיוני תמהים ומשתומם על המר"ה ונפשי כנהמת ים תהום. מתנצל לפני ההרים הגבוהים. משתטח לפניהם ואומר שמעו אלי וישמע אליכם אלהים: בראשית

כאשר הסכים הרב מורי אבי ז"ל לקבץ כל מדרשי רבותינו ז"ל וללקט שושני פניני סגולות רמזותם כאמור, לא היתה כונתו כי אם לטרוח בקבוצם לכד ולצוות לכתבם עם פירושי הראשונים ז"ל לא לכתוב דבר ממה שנראה לפני תורתו בביאור כונתם. אמנם אחר כך רוח אחרת עמו יען אשר פתוהו ויכלו לו אנשי שלומו ושותי מימי תורתו ואוכלי לחמו. בכל יום היה מחדש ויכתוב את הרשום בב' הסדרים הראשונים שכבר נדפסו. אמנם בסדרים הנשארים אין כל חדש.

**ואני** ידעתי שלא ידעתי לזרות ולהבר התבן מן הבר, כל שכן לחדש דבר. לכן אשתדל בהגה"ה כפי כחי וכפי טבע המלאכה מלאכת הדפוס. גם אשתדל להעתיק כל מה שימצא מפירושי בעלי החידושים ז"ל בעיר הזאת איש איש על מקומו אם אולי היתה שכחה לפני תורתו כי גם בזה לא מצאתי הספר שלם, ולא בשביל זה תרפניה ידי הקונים, המונים המונים, או אנשים חכמים ונבונים, כי מעלת הספר וטובו נודע בשערים וכבוד אלהי ישראל בא בו. אליו היושבי בשמים אשא לבבי וכפים, יעקב שלם עיר וקדיש על שכמו ישאנו. ולפני כסא כבודו ינחנו. יעלה ויראה בהר ה' אשר צפן לימינו. הר זה קנתה ימינו. יכנס דרך שער האולם הפונה קדמת ערן לחיי עולם ועם הנשמות הטהורות בתוך רבבות אלפי שנאן תבא נשמתו להשתחוות למלך ה' צבאות בבואן ושרפים ומלאכים יתנו לו ביניהם מהלכים לבא לפני עליון. ותחת רגליו ישב ברום חביין. המלאך המקריב יקריב נשמתו להשתחוות לו. לחוות בנועם ה' ולבקר בהיכלו. ופיו פה קדוש יהיה לנו לפה להליץ טוב בעדנו. לצדקנו ולהתפלל עלינו. השאיר לנו אחריו תורה לנו ולבנינו. להניח ברכה אל בתינו. ובה נהגה. ובאהבתה תמיד נשנה עד יבא משיח צדקנו במהרה בימינו. ותשמענה אזינינו. מפי העמים אשר סביבותינו. מאמר הנביא אשר יעד לישר כל עקוב. לכו ונעלה אל הר ה' ואל בית אלהי יעקב. ויקים בנו בית יעקב לכו ונלכה באור ה' במהרה בימינו אמן וכן יהי רצון:



## הקדמת הרב הגאון מהרש"א ז"ל

בהם דבר המסכים עמי או דבר הסותר את דברי אל תאשימיני על כך, כי לא עיינתי בהם מפני הטעם שכתבתי.

וגם עוד מפני הקצור (אמרת) כל דרש או מאמר הנאמר בתלמוד בכמה מקומות לא פירשתי אותו רק באחד מהמקומות כפי הענין, ובשאר מקומות כתבתי מראה מקום על מקום הפירוש, וכן כמה דברים באגדות הנוגעים גם בהלכות ושם מקומו שכבר כתבתי שם ראיתי לכתוב גם כן בחידושי אגדות מראה מקום למצוא אותו בחידושי הלכות.

ועוד אמרתי כי שמא מפני קיצור דברי יראה לפום ריהטא למעיין דברים פשוטים או סותרים לפי דעתו כ"כ, זאת מבוקשי שתכין לבך לדקדק יפה באותו מאמר גם בדברי שאולי תבא על תוכן כוונתי, ולא יהיו הדברים פשוטים כל כך, גם לא סותרים, ודקדק גם כן שאולי יש טעות מה באותו ענין ע"י מעשה הדפוס.

ואגב גררא ראיתי עוד להזכיר בדבר הנוגע גם בהלכות שיש מחכמי הדור שנראה להם מתוך קושיא ודקדוק מה להגיה בגפ"ת ולשבשב נוסחאות הישנות לפי דעתו, ובעל המדפים הרואה הגה"ה זו חושב בלבו כי היא אמיתית ומביאה בתוך הדפוס בגמרות הנדפסים מחדש, ולפעמים המעיין היטב בהנהגות אלו ימצא בהם טעות גמור ושיבוש, כאשר ידוע לי באמת בכמה מסכתות כי בדפוסים חדשים נמצאו כמה הגהות בגפ"ת בחוסר ובגרעון שאין להם עיקר ושורש, אבל הם טעות גמור למעיין בהם כל הצורך, ונוסחאות הישנות ישירות הם בלי ההג"ה, ויש לכל הירא וחרד על דבר ה' להתעורר בזה ופן ישתו התלמידים הבאים ממנו התלמוד את מים המאריים האלה, ויש לנו למחות ולגמול בעל המדפים שלא ישגיח בשום הגה"ה שאינה ברורה ופשוטה לכל, וגם אם יהיה נראה לו הגה"ה ברורה יניח נוסחא הישנה במקומה ויעמיד הגה"ה מן הצד בגליון.

כל זאת ראיתי בלבי ואמרתי להעלותן על הספר להתעורר לב המעינים בהלכות ובספרים שיהיו זריזים ונוהרים בכל הדברים ראויים ללכבות ברים. ומשכילים כוהר מאירים. ואל יוצר אורים. יצילנו ממצרים. ויתן שמורים. לדור דורים. אמן כן יהיה רצון.

לפרט שמואל אליעזר בן אבי מוהר"ר יודא זכרוננו לברכה. (שצ"א)

אמר שמואל אליעזר בן מוהר"ר יודא זלה"ה בשכבר בהקדמת חידושי הלכות אשר חברתי הגדתי והעדרתי על חידושי אגדות אשר בידי שחברתי אך לא זכיתי למלאות דברי אלה עד היום אשר שמ"ו אל"י עז"ר ותשועה היה לי לחבר פירוש על כל האגדות מחיבור עין יעקב וישראל, ועוד רבים מהאגדות אשר השמיט בעין יעקב ראיתי לפרש אותן לצרפן תוך האגדות, וכתבתי בכל אגדה ואגדה מראה מקום בתלמוד באיזו דף היא כדי שיהא למעיין מביא בנקל למצוא האגדה עם פירוש רש"י שעליה ודברי התוספות שם. וכבר כתבתי בחידושי הלכות כוונת ותוכן החבור ע"ש.

ואוסף בזה להודיע לכל מעיין בחבורי זה כי בכל מאמר מהאגדות אשר מוצא הדרוש ההוא מן המקרא ראיתי לבאר בו מה שהכריחו חז"ל להוציא המקרא מפשוטו אם ביתר אם בחסר אם בשינוי לשון אם בענין סותר מענינו או ממקום אחר, וכל מאמר אשר אין מוצאו מן המקרא אם הוא מעשה זר ונפלא או מאמר אחד יוצא משכל לפי דעת האנושי אמרתי לבאר בו הדברים קרובים לענינו בדרך משל ומליצה סובלים הנמשל.

והמכונן בו שזה ודאי הוא צורך גדול באגדות מתוך שקצרו חז"ל דבריהם הם נראים כסתומים, ויש לנו לדקדק בדברי חכמים וחיידותם בכל הדברים שאמרנו, וכל חכם יוסיף לקח בכל זה.

אבל רבים מהלומדים באגדות אינם מדקדקים בכל זה בדברי חז"ל ואינם מבקשים לידע כל הענין על אמיתתו רק להשמיע ברבים קולו כקול הסירים תחת הסיר, ויש מהם שבאו לדרוש אגדות של דפי וכעושי תורתן פלסתר שאין המקרא והמאמר סובל דרושם אבל הן מדמין צורה ליצירה וחכמים הם בעיניהם להשיג במופלא ממנו בדברים שהם כבשונו של עולם ועליהם שנינו ריש פרק אין דורשין כל שלא חס על כבוד קונו ראוי לו שלא נברא.

גם דע אתה המעיין שלא באתי בחבור הזה רק לפרש דברי תלמוד שלנו בבלי ולא תלמוד ירושלמי ולא שאר מדרשות כי היה מאריך לי הזמן לעיין ולדקדק עליהם, ומטעם זה נמי לא הבאתי דברי המפרשים רק המפורסמים לפי צורך הענין, ולכן אם תמצא

